Neandertalietis

Neandertalietis (lot. *Homo neanderthalensis*) – archainė žmonių (*Homo*) genties rūšis[1] išnykusi maždaug prieš 40 000 metų. Panašu, kad jie atsirado Europoje, o po to išplito pietvakarių, centrinėje ir šiaurinėje Azijoje. Šiose teritorijose jie paliko šimtus akmeninių įrankių. Beveik visi senesni nei 160 000 metų įrankiai priskiriami Mustjė kultūrai.[2]

Be plačiai priimtos neandertaliečių, kaip atskiros rūšies, sampratos, taip pat naudojamas pavadinimas *Homo sapiens neanderthalensis*, neandertaliečius laikant žmonių *Homo sapiens* porūšiu, o šiuolaikinius žmones vadinant *Homo sapiens sapiens*.

Neandartaliečio kaukolė iš *La Chapelle-aux-Saints* (Prancūzija)

Neandertaliečio rekonstrukcija muziejuje

Turinys

Paplitimo geografija

Kilmė

Morfologija ir fiziologija

Neandertaliečiai ir žmonės

Neandertalietiški požymiai žmonėse

Materialinė kultūra
Neandertaliečiai žmonių kultūroje

Pavadinimo kilmė
Neandertaliečio sinonimai

Galerija

Šaltiniai

Nuorodos

Paplitimo geografija

Neandertaliečiai gyveno viduriniojo paleolito periode maždaug prieš 300 000–28 000 metų vakarų, pietų ir vidurio Europoje, Artimųjų Rytų šiaurėje ir dalyje Vidurinės Azijos, ryčiausia populiacija gyveno Altajaus krašte.

Homo neanderthalensis

Griaučiai ir vyriškos lyties neandertaliečio kūno rekonstrukcija eksponuota Tokijo gamtos ir mokslo nacionaliniame muziejuje

Mokslinė klasifikacija

Karalystė:	Gyvūnai (*Animalia*)
Tipas:	Chordiniai (*Chordata*)
Klasė:	Žinduoliai (*Mammalia*)
Būrys:	Primatai (*Primates*)
Šeima:	Hominidai (*Hominidae*)
Gentis:	Žmonės (*Homo*)
Rūšis:	Neandertalietis (*Homo neanderthalensis*)

Binomas

Homo neanderthalensis

King, 1864

Neandertaliečio buvęs gyvenamasis arealas:

Kaukolės: šiuolaikinio žmogaus kairėje, neandertaliečio dešinėje

Kilmė

Manoma, kad tiek neandertaliečiai, tiek šiuolaikiniai žmonės išsivystė iš *Homo erectus*. Pirmosios migracijos iš Afrikos į Euraziją metu *Homo erectus* paliko Afriką (greičiausiai per Levantą) ir pasiekė Gruziją (Dmanisi fosilijos). Homininai pasiekė Kiniją prieš 1,7 mln. m.[3] ir Iberijos pusiasalį prieš 1,4 mln. m.[4] Kaulų fragmentų, rastų Ispanijoje ir datuojamų laikotarpiu prieš 1,2 mln. m., atradėjai teigia, kad šie homininai (priskiriami *Homo antecessor* rūšiai) buvo neandertaliečių bei *Homo heidelbergensis*, senesnės homininų rūšies, protėviai. Dauguma antropologų šią interpretaciją atmeta.[5]

Europa (melsva spl.),
Artimųjų Rytų šiaurinė dalis (gelsva spl.),
pietryčių Uzbekija (žalsva spl.),
Altajaus kraštas (violetinė spl.)

Ankstyvojo neandertaliečio iškastų fosilijų vietos žemėlapyje

Neandertaliečio iškastų fosilijų vietos žemėlapyje

Daugelio genetinių tyrimų duomenimis, neandertaliečių ir išuolaikinių žmonių linijos atsišakojo laikotarpiu prieš 800 000 ir 400 000 metų.[6][7][8][9][10][11][12][13] Remdamiesi šiais duomenimis, dauguma tyrinėtojų laikosi pozicijos, kad neandertaliečiai kilo (per *Homo heidelbergensis*) iš vėlesnės *Homo erectus* populiacijos, migravusios iš Afrikos per minėtą laikotarpį. Tuo tarpu dalis Afrikoje likusios *Homo erectus* populiacijos evoliucionavo (galbūt per tarpinę *Homo rhodesiensis* rūšį) į šiuolaikinius žmones prieš 200 000 metų ar anksčiau.

Neandertaliečiams būdingi bruožai aptinkami *Homo heidelbergensis* rūšies atstovuose, datuojamuose laikotarpiu prieš 600 000 ir 350 000 metų.[14][15][16][17] Kol kas Europoje nerasta homininų fosilijų, datuojamų laikotarpiu prieš 300 000 ir 243 000 metų.[18] Dėl to susitarta homininus, datuojamus vėlesniu nei 243 000 metų laikotarpiu, vadinti neandertaliečiais.[18]

Žymiai daugiau ir geriau išsilaikiusių fosilijų aptinkama, pradedant laikotarpiu prieš 130 000 metų.[19] Neandertaliečių rūšies atstovai, datuojami vėlesniu nei minėtas laikotarpis, sudaro didžiąją dalį žinomų neandertaliečių skeletų, jie buvo pirmieji, kurių anatomija detaliai ištirta. Šie individai įvardijami kaip tipiniai arba klasikiniai neandertaliečiai.[20][21] Morfologiniuose tyrimuose pastarasis terminas dar kartais vartojamas siauresne prasme, juo įvardinant neandertaliečius, priskiriamus vėlesniam nei 71 000 metų laikotarpiui.[18]

Pagal laikotarpius neandertaliečiai klasifikuojami į:[22]

- ankstyvieji neandertaliečiai, maždaug nuo 300 000 metų p.m.e.
- tipiniai neandertaliečiai, maždaug nuo 128 000 metų p.m.e.
- vėlyvieji neandertaliečiai, maždaug nuo 43 000 metų p.m.e. ir iki 26 000 metų p.m.e.

Morfologija ir fiziologija

Balso stygos buvo pakankamai išsivysčiusios artikuliuotai kalbai. Jie gyveno šalia žmonių ir, tikėtina, galėjo juos suprasti. Slovėnijoje rasta neandertaliečiui priskiriama fleita – 12 cm ilgio iš jauno lokio šlaunikaulio su skylutėmis 4-iems pirštams. Tai gali rodyti abstraktaus mąstymo ir vaizduotės faktus.

Neandertaliečiai turėjo 13 % didesnes smegenis (1500 mililitrų) lyginant su šiuolaikinio žmogaus (1400 ml). Jie buvo nepaprastai fiziškai stiprūs. Vyrų ūgis buvo apie 175 cm, moterų – 160 cm. Akiduobių dydis liudija turėjus dideles akis. Dėl stambesnių kaulų ir didesnės raumenų masės turėjo sverti apie 10 kg daugiau nei šiuolaikiniai žmonės.

Neandertaliečiai ir žmonės

Yra keletas neandertaliečių išnykimo teorijų. Viena jų teigia, kad ši žmogaus rūšis pasiekė natūralią „evoliucijos aklavietę“, nesugebėjusi prisitaikyti prasidėjus paskutiniajam ledynmečiui. Pagal kitą teoriją neandertaliečiai, neturėdami gausios populiacijos, buvo išstumti žmonių (*homo sapiens sapiens*).

Pagal naujausių tyrinėjimų išvadas, skaičiuojant nuo XXI amžiaus pradžios, maždaug prieš 37 000–86 000 metų neandertaliečiai ir žmonės (*Homo sapiens*) kryžminosi.[23] Dabartiniai žmonės, kurie kilę iš Europos ir Azijos, turi dalį X chromosomų, paveldėtų iš neandertaliečių. Žmonės paveldėję mažiausiai 20 procentų neandertaliečių DNR.[24] Paskutiniais apytiksliais apskaičiavimais, DNR aptinkama iki 1–4 procente dabartinės Eurazijos kilmės žmonių populiacijos genome.

Afrikos negridams, kurie su neandertaliečiais kontaktų neturėjo, bet kontaktavo su iki šiol nežinomomis kitomis Afrikoje gyvenusiomis žmonių (*Homo*) genties rūšimis – neanderatalietiškos X chromosomos nebūdingos.

Neandertalietiški požymiai žmonėse

Žmonėse neandertaliečių požymiai gali būti strazdanos, paraudę skruostai, šviesi oda, raudoni, tiesūs ir stori plaukai, didelės akys palyginus su veido forma, pailga kaukolė (žvelgiant iš šono), išryškėjęs nosikaulis (kuprelė), trumpas, neryškus smakras, plati rankos plaštaka, padidėjusi rizika krono ligoms, rizika susirgti antriniu cukriniu diabetu, sistemine raudonąja vilklige, pirmine biliarine kepenų ciroze, taip pat padidėjusi rizika į ilgalaikę depresiją. Vienas iš neandertaliečių požymių yra ir rūkančių priklausomybė nuo nikotino, kuomet sunku mesti rūkyti.[25]

Materialinė kultūra

Neandertaliečiai naudojosi ugnimi pasišildyti bei maistui gaminti. Dėvėjo kūno apdangalus ir gaminosi ginklus – rasti ietigaliai. Taip pat gaminosi akmeninius žeberklus ir medines ietis ugnimi sustiprintais smaigaliais. Laidojo mirusius, todėl galima teigti, kad jau egzistavo ritualų užuomazgos bei mirties ir pomirtinio gyvenimo suvokimas. Irako oloje rasta gėlių likučių – rūpinimasis mirusiaisiais. Tyrimai rodo jas turėjus gydomųjų savybių.

Neandertaliečiai žmonių kultūroje

Atradus neandertalietį, Ernst'as Haeckel'is 1866 m. pasiūlė vadinti *Homo stupidus*, tai yra „kvailas žmogus“. Apie neandertaliečius nemažai medžiagos galima rasti grožinėje ir mokslinėje literatūroje, yra sukūrtos komedijos. Dar XXI a. pradžioje juos pašaipiai ar klaidingai vaizduodavo pabaisomis, tankiais plaukais apaugusiu kūnu, žemo ir raumeningo kūno sudėjimo, grubaus charakterio, tamsios išvaizdos sutvėrimais, beždžionėmis ir t. t. Norint įžeisti kitą žmogų, anksčiau ir šiais laikais, asmuo sulyginamas su neandertaliečiu – neva kvailokas ir negražus.

Su paskutiniais mokslo atradimais, seni mąstymo nusistatymai prieš juos keičiasi, nyksta neigiami kategoriškumai.

Pavadinimo kilmė

Pavadinimas „neandertalietis“ kilęs nuo Neandertalio nedidelio slėnio esančio Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje (Vokietijoje), dviejų kaimų – Erkrato ir Metmano teritorijoje, netoli Diuseldorfo ir Vupertalio. Neandertaliečio kaulai ten rasti 1866 m. Dar anksčiau, 1829 m. neandertaliečių kaulų buvo rasta Belgijoje, bet jie tuomet nebuvo identifikuoti.

Neandertaliečio sinonimai

Be dabar naudojamo oficialaus lotynų kalba pavadinimo *Homo neanderthalensis*, dar yra šie dabar nenaudotini:

- *Homo mousteriensis*;[26]
- *Palaeoanthropus neanderthalensis*.[27]

Galerija

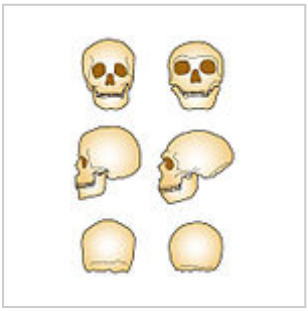

Žmonių genties kaukolių palyginimas: dabartinio žmogaus kairėje ir neandertaliečio kaukolė dešinėje

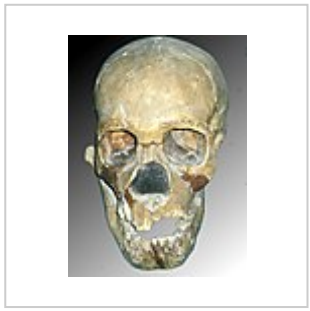

8–11 m amžiaus neandertaliečių vaiko kaukolė rasta Tešiktašo urve (Uzbekija). Tai viena geriausiai išsilaikiusių kaukolių į rytus nuo Irako.

Neandartaliečio griaučiai iš Amerikos gamtos muziejaus (*American Museum of Natural History*) (JAV)

Neandertaliečio iškastų fosilijų ir kaulų vietos žemėlapyje. Daugiausia jų aptinkama vakarų ir pietvakarių Europos dalyse.

Šaltiniai

1. *Rimantas Jankauskas. Neandertalietis (Homo neanderthalensis)*. Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XVI (Naha-Omuta). – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009. 164 psl.
2. (1999) *A Dictionary of Archaeology (https://books.google.com/?id=8HKDtlPuM2oC&pg=PA408&dq=mousterian+40,000#v=onepage&q=mousterian%2040%2C000&f=false)*. Blackwell. ISBN 0-631-17423-0. Tikrinta 2016-08-01.
3. *Rightmire, G.P. (2001). „Patterns of hominid evolution and dispersal in the Middle Pleistocene“. Quaternary International **75** (1): 77–84. Bibcode:2001QuInt..75...77R (http://adsabs.harvard.edu/abs/2001QuInt..75...77R). doi:10.1016/S1040-6182(00)00079-3 (https://*

dx.doi.org/10.1016%2FS1040-6182%2800%2900079-3).

4. Toro-Moyano, I. (2013). „The oldest human fossil in Europe, from Orce (Spain)“. Journal of Human Evolution **65** (1): 1–9. PMID 23481345 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23481345). doi:10.1016/j.jhevol.2013.01.012 (https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.jhevol.2013.01.012).
5. Wayman, Erin (November 26, 2012). „Homo antecessor: Common Ancestor of Humans and Neanderthals?“ (http://www.smithsonianmag.com/science-nature/homo-antecessor-common-ancestor-of-humans-and-neanderthals-143357767/). Smithsonian Institution. Nuoroda tikrinta May 17, 2017.
6. Krings, Matthias; Stone, Anne; Schmitz, Ralf W; Krainitzki, Heike; Stoneking, Mark; Pääbo, Svante (1997). „Neandertal DNA Sequences and the Origin of Modern Humans“. Cell **90** (1): 19–30. ISSN 0092-8674 (https://www.worldcat.org/issn/0092-8674). PMID 9230299 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9230299). doi:10.1016/S0092-8674(00)80310-4 (https://dx.doi.org/10.1016%2FS0092-8674%2800%2980310-4).
7. M. Krings (1999). „DNA sequence of the mitochondrial hypervariable region II from the Neandertal type specimen“. Proceedings of the National Academy of Sciences USA **96** (10): 5581–85. Bibcode:1999PNAS...96.5581K (http://adsabs.harvard.edu/abs/1999PNAS...96.5581K). doi:10.1073/pnas.96.10.5581 (https://dx.doi.org/10.1073%2Fpnas.96.10.5581).
8. P. Beerli; S.V. Edwards (2002). „When did Neanderthals and modern humans diverge?“ (https://people.sc.fsu.edu/~pbeerli/pdfs/beerli_2002.pdf) (PDF). Evolutionary Anthropology **11** (S1): 60–63. doi:10.1002/evan.10058 (https://dx.doi.org/10.1002%2Fevan.10058).
9. Ovchinnikov, Igor V.; Götherström, Anders; Romanova, Galina P.; Kharitonov, Vitaliy M.; Lidén, Kerstin; Goodwin, William (2000). „Molecular analysis of Neanderthal DNA from the northern Caucasus“ (https://www.researchgate.net/publication/12554436_Molecular_Analysis_of_Neandertal_DNA_from_the_Northern_Caucasus). Nature **404** (6777): 490–93. Bibcode:2000Natur.404..490O (http://adsabs.harvard.edu/abs/2000Natur.404..490O). ISSN 0028-0836 (https://www.worldcat.org/issn/0028-0836). PMID 10761915 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10761915). doi:10.1038/35006625 (https://dx.doi.org/10.1038%2F35006625).
10. Green, RE; Malaspinas, AS; Krause, J; Briggs, Aw; Johnson, PL; Uhler, C; Meyer, M; Good, JM; Maricic, T; Stenzel, U; Prüfer, K; Siebauer, M; Burbano, HA; Ronan, M; Rothberg, JM; Egholm, M; Rudan, P; Brajković, D; Kućan, Z; Gusić, I; Wikström, M; Laakkonen, L; Kelso, J; Slatkin, M; Pääbo, S (2008). "A complete Neandertal mitochondrial genome sequence determined by high-throughput sequencing". Cell. 134 (3): 416–26. ISSN 0092-8674. PMC 2602844 Freely accessible. doi:10.1016/j.cell.2008.06.021 (https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.cell.2008.06.021).
11. R.E. Green; et. al. (2009). „Targeted Retrieval and Analysis of Five Neandertal mtDNA Genomes“ (https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/32408282/2009-Briggs-et-a_main_text_1_Supporting_materials.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505013440&Signature=75VM%2F6dzkhoCWXigfX4uG2wuNZY%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DTargeted_Retrieval_and_Analysis_of_Five.pdf) (PDF). Science **325** (5938): 318–21. Bibcode:2009Sci...325..318B (http://adsabs.harvard.edu/abs/2009Sci...325..318B). doi:10.1126/science.1174462 (https://dx.doi.org/10.1126%2Fscience.1174462).
12. P. Endicott; S.Y.W. Ho; C. Stringer (2010). „Using genetic evidence to evaluate four palaeoanthropological hypotheses for the timing of Neanderthal and modern human origins“ (https://pdfs.semanticscholar.org/765c/3085e645dcffed53ac50d47a67b7cb168c67.pdf) (PDF). Journal of Human Evolution **59** (1): 87–95. PMID 20510437 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20510437). doi:10.1016/j.jhevol.2010.04.005 (https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.jhevol.2010.04.005).
13. A. Rieux (2014). „Improved calibration of the human mitochondrial clock using ancient genomes“ (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4166928). Molecular Biology and Evolution **31** (10): 2780–92. PMC 4166928 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4166928). PMID 25100861 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25100861). doi:10.1093/molbev/msu222 (https://dx.doi.org/10.1093%2Fmolbev%2Fmsu222).

.4. *Cookson, Clive (June 27, 2014). „Palaeontology: How Neanderthals evolved“ (https://www.ft.com/cms/s/2/c8260378-fc36-11e3-98b8-00144feab7de.html). Financial Times. Nuoroda tikrinta October 28, 2015.*

.5. *Bischoff, James L.; Shamp, et.al (2003). „The Sima de los Huesos Hominids Date to Beyond U/Th Equilibrium (>350kyr) and Perhaps to 400–500kyr: New Radiometric Dates“ (https://www.researchgate.net/profile/A_Aranburu/publication/234091077_The_Sima_De_Los_Huesos_Hominids_Date_to_Beyond_UTh_Equilibrium_350_Kyr_and_Perhaps_to_400-500_Kyr_New_Radiometric_Dates/links/02bfe50efc36048a2b000000/The-Sima-De-Los-Huesos-Hominids-Date-to-Beyond-U-Th-Equilibrium-350-Kyr-and-Perhaps-to-400-500-Kyr-New-Radiometric-Dates.pdf) (PDF). Journal of Archaeological Science **30** (3): 275–80. doi:10.1006/jasc.2002.0834 (https://dx.doi.org/10.1006%2Fjasc.2002.0834).*

.6. Stringer, Chris (2011). *The Origin of our Species*. Penguin, 26–29, 202. ISBN 978-0-141-03720-2.

.7. (2006) *From Lucy to Language*. Simon & Schuster. ISBN 978-0-7432-8064-8.

.8. D. Dean; J.-J. Hublin; R. Holloway; R. Ziegler (1998). "On the phylogenetic position of the pre-Neandertal specimen from Reilingen, Germany". Journal of Human Evolution. 34 (5). p. 485–508.

.9. Stringer, C.; Gamble, C. (1993). In Search of the Neanderthals. London: Thames and Hudson. ISBN 978-0500050705.

20. B. Vandermeersch; M.D. Garralda (2011). S. Condemi; G.-C. Weniger, eds. "Continuity or Discontinuity in the Peopling of Europe: One Hundred and Fifty Years of Neanderthal Study". Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology. Springer Netherlands. p. 113–125.

21. N.J. Conard; J. Richter, eds. (2011). "2". Neanderthal Lifeways, Subsistence and Technology. Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology. 19. Springer. pp. 7–14.

22. australianmuseum.net.au / *Homo neanderthalensis* – The Neanderthals (https://australianmuseum.net.au/homo-neanderthalensis)

23. livescience.com / Humans Broke Off Neanderthal Sex After Discovering Eurasia (http://www.livescience.com/23730-neanderthals-modern-humans-interbreeding.html) | by Charles Q. Choi, Live Science Contributor, October 04, 2012

24. livescience.com / At least 20% of Neanderthal DNA Is in Humans (https://www.livescience.com/42933-humans-carry-20-percent-neanderthal-genes.html), By Charles Q. Choi, Live Science Contributor | January 29, 2014

25. abroadintheyard.com / 20 physical traits you may have inherited from a Neanderthal (http://www.abroadintheyard.com/20-physical-traits-inherited-from-neanderthal/), by John Worthington

26. books.google.co.uk / Ecce Homo!: A Lexicon of Man (https://books.google.co.uk/books?id=jj1iftPqCssC&pg=PA92&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false); By Luigi Romeo (1979); Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. p. 92. ISBN 9027220069.

27. books.google.co.uk / Bibliography of Fossil Vertebrates 1954-1958 (https://books.google.co.uk/books?id=mR_cxcxO8h8C&pg=PA556&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false); By C.L. Camp, H.J. Allison, and R.H. Nichols; New York: The Geological Society of America, Inc. p. 556. ISBN 9780813710921.

Nuorodos

Vikiteka

- discovery.com / ALL NON-AFRICANS PART NEANDERTHAL, GENETICS CONFIRM (http://news.discovery.com/human/genetics-neanderthal-110718.html), July 18, 2011 | *anglų k.*
- bbc.co.uk / DNA reveals Neanderthal extinction clues (http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-17179608), By Paul Rincon Science editor, 28 February 2012 | *anglų k.*
- ecotao.com / NEANDERTHALS (http://www.ecotao.com/holism/hu_neand.htm) | *anglų k.*

- bbc.co.uk / Neanderthal (http://www.bbc.co.uk/sn/tvradio/programmes/horizon/neanderthal_prog_summary.shtml) | *anglų k.*
- dailymail.co.uk / How there’s a bit of Neanderthal in all of us: DNA link to cavemen revealed (http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-1273904/Neanderthal-DNA-reveals-ancestors-DID-interbreed-extinct-species.html), 7 May 2010 | *anglų k.*
- bbc.co.uk / Neanderthal genes 'survive in us' (http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/8660940.stm), 6 May 2010 | *anglų k.*
- bbc.co.uk / So we’re part Neanderthal. What now? (http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/8671643.stm), 10 May 2010 | *anglų k.*
- bbc.co.uk / To mate, or not to mate: The Neanderthal question (http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/8674068.stm), 11 May 2010 | *anglų k.*
- nationalgeographic.com / Neanderthal (http://www.nationalgeographic.com/search/?site=default_collection&client=default_frontend&proxystylesheet=default_frontend&output=xml_no_dtd&oe=utf-8&search=neanderthal&btnG=) | *anglų k.*
- nationalgeographic.com / Neanderthals (http://ngm.nationalgeographic.com/2008/10/neanderthals/hall-text), October 2008 | *anglų k.*
- nationalgeographic.com / Neanderthals, Humans Interbred–First Solid DNA Evidence (http://news.nationalgeographic.com/news/2010/05/100506-science-neanderthals-humans-mated-interbred-dna-gene/), May 08, 2010 | *anglų k.*

Rodomas puslapis "https://lt.wikipedia.org/w/index.php?title=Neandertalietis&oldid=5570020"

Šis puslapis paskutinį kartą keistas 25 birželio 2019 02:33.

Tekstas pateikiamas pagal Creative Commons Attribution/Share-Alike Licenciją; gali būti taikomos papildomos sąlygos. Detaliau – Terms of Use .